

Єрґієва Любов Валеріївна

УДК 679.7: 339.137.2

**ФАКТОРИ ТА РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
(на прикладі кабельної промисловості)**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Одеському національному економічному університеті
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Янковий Олександр Григорович
Одеський національний економічний університет,
завідувач кафедри економіки підприємства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ястремська Олена Миколаївна
Харківський національний економічний
університет, завідувач кафедри економіки,
організації та планування діяльності підприємства

кандидат економічних наук, доцент
Купріна Наталія Михайлівна
Одеська національна академія харчових
технологій, доцент кафедри обліку та аудиту

Захист відбудеться «18» січня 2013 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий ___ грудня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ковальов А.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема конкурентоспроможності носить універсальний, всесвітній характер. Нині вона торкається практично всіх країн світу, всіх виробників. У сучасних умовах безпосередньої взаємодії українських і зарубіжних виробників проблема ринкової конкурентоспроможності економіки України та її суб'єктів господарювання стала центральною і реальною.

Питання вивчення конкурентоспроможності підприємства (виробника продукції) важливі й актуальні як для економіки країни в цілому, так і для підприємств-виробників зокрема. У ринкових умовах висока конкурентоспроможність суб'єктів господарювання є запорукою отримання високого і стабільного прибутку.

Конкурентоспроможність – основний фактор розвитку і життєдіяльності підприємства. Розуміючи це, вітчизняні товаровиробники в умовах жорсткої конкурентної боротьби ставлять перед собою такі цілі: задоволення потреб, існуючих на ринку, отримання максимального прибутку і збільшення обсягів збуту, розширення частки внутрішнього і зовнішнього ринку, забезпечення необхідного рівня якості вироблюваної продукції за конкурентною ціною, впровадження нових технологічних процесів і модернізацію обладнання.

Особливості цього етапу зумовлюють постановку нових завдань у дослідженні конкурентоспроможності підприємств як основних «учасників» конкурентних відносин. Передусім, йдеться про створення стійких конкурентних переваг, про виявлення резервів підвищення конкурентоспроможності і вибір механізмів та інструментів їх використання.

Дослідженню теоретичних проблем конкурентної боротьби та конкурентоспроможності підприємств у ринкових умовах господарювання присвячені праці М. Портера, І. Ансоффа, А. Курно, Ф. Еджуорт, Дж. Робінсона, Ж.-Ж. Ламбена, Ф. Котлера, Д. Кемпбела, Дж. Стоунхауса, Б. Х'юстона, С. І. Савчука, Г. Л. Азоєва, А. Ю. Юданова та ін.

Практичні питання дослідження конкурентоспроможності промислових підприємств розглянуто у публікаціях Г. Л. Азоєва, Г. Л. Багієва, Т. О. Загорної, І. З. Должанського, М. Г. Долинської, В. Є. Реутова, О. М. Ястремської, Т. Ф. Рябової, В. А. Тарана, Н. М. Купріної, Х. Фасхієва, Р. А. Фатхутдінова та ін.

Методи кількісної оцінки та аналізу конкурентоспроможності розглядали такі вчені, як І. Н. Герчикова, У. Г. Зіннуров, І. У. Зулькарнаєв, Л. Р. Ільєсова, Р. А. Фатхутдінов, Х. Фасхієва, О. Г. Янковий та ін.

Аналіз зазначених джерел свідчить, що низка питань, пов'язаних з вивченням факторів та резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств, методики використання багатовимірних статистичних методів у процесі оцінювання та аналізу рівня конкурентоспроможності підприємств, залишається невирішеними. Це й в основному зумовило вибір теми дисертації, її мету і задачі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. У дисертаційній роботі використано матеріали, зібрані у межах виконання НДР «Аналіз конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості» в Одеському національному економічному університеті (державний реєстраційний номер 0111U008828), де здобувач обґрунтувала доцільність застосування методів багатовимірного аналізу при оцінюванні конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості. Дисертаційна робота є результатом наукових досліджень, виконаних автором згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи кафедри економіки підприємства Одеського національного економічного університету за темою «Чинники та шляхи посилення конкурентоспроможності і підвищення ефективності роботи підприємств в галузях народного господарства України» (державний реєстраційний номер 0107U011413), де автор досліджувала фактори та резерви підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств.

Мета і задачі дослідження. Головна мета дослідження – удосконалення теоретичних і методичних підходів до кількісного оцінювання рівня конкурентоспроможності промислових підприємств та виявлення резервів її підвищення.

Мета дослідження зумовила необхідність розв'язання таких задач:

- розглянути наявні у літературі погляди на сутність категорій конкурентоспроможності підприємства і резервів її підвищення; розкрити економічний зміст цих категорій;
- узагальнити підходи щодо структури понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність підприємства»;
- визначити і класифікувати фактори, які впливають на конкурентоспроможність промислових підприємств, та резерви її підвищення;
- виявити існуючі методи оцінювання показника конкурентоспроможності промислових підприємств, їх переваги та недоліки;
- провести оцінку конкурентоспроможності підприємств за допомогою багатовимірних статистичних методів;
- апробувати запропоновані підходи у процесі оцінювання конкурентоспроможності групи підприємств кабельної промисловості України;
- класифікувати досліджувані об'єкти за знайденою найкращою оцінкою конкурентоспроможності та провести економічний аналіз факторів, резервів і конкурентних переваг у розрізі окремих факторів конкурентоспроможності;
- обґрунтувати основні напрями використання резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості.

Об'єктом дослідження є процес оцінювання рівня конкурентоспроможності промислових підприємств та виявлення резервів підвищення його зростання.

Предметом дослідження є фактори та резерви підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано такі методи: структурно-логічний аналіз (при побудові логіки та структури роботи); метод деталізації та синтезу для вивчення предмета і взаємозв'язку його складових частин. Також використано статистичні методи, зокрема факторний аналіз (метод головних компонент) при моделюванні та прогнозуванні факторів, резервів та самого показника конкурентоспроможності окремих підприємств; багатовимірний аналіз (таксономія) – при оцінюванні рівнів конкурентоспроможності досліджуваних об'єктів, а також неметричний метод багатовимірного шкалування.

Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи стали класичні наукові положення вітчизняної і зарубіжної економічної думки у сфері теорії та практики оцінювання, аналізу, прогнозування конкурентоспроможності промислових підприємств.

Інформаційною базою дослідження є Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, матеріали конференцій, публікації в друкованих та електронних економічних виданнях, першоджерела та дані відкритої звітності групи підприємств кабельної промисловості України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку методичних засад оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості на базі багатовимірних статистичних методів. Найбільш вагомими результатами, що характеризують новизну дослідження й особистий внесок автора, є такі:

вперше:

- розроблено новий підхід до оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств на основі використання багатовимірних статистичних методів, що відкриває можливість урахувати вплив факторів та виявити резерви підвищення конкурентоспроможності підприємств;

удосконалено:

- поняття «конкурентоспроможність підприємства», виявлено його зв'язок не тільки з поняттям конкурентоспроможності продукції, а й з поняттям ефективності підприємства, що дозволяє глибше розуміти їх;

- класифікацію факторів, яка, на відміну від існуючих класифікацій, уможливило врахування впливу зовнішнього середовища, в якому працює підприємство, а також потенційних можливостей самого підприємства щодо забезпечення власної конкурентоспроможності;

- класифікацію резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств на різних рівнях управління, що, на відміну від інших класифікацій, виділяє поза виробничі та позагалузеві резерви, які досить важливі для підвищення конкурентоспроможності підприємства;

дістало подальшого розвитку:

- обґрунтування вибору резервів підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств на підставі ранжування їх за отриманими показниками латентної економічної ознаки – конкурентоспроможності підприємства;

- процедура комплексного використання таксономічного аналізу, методу головних компонент та неметричного методу багатовимірної шкалування, що забезпечує об'єктивну оцінку факторів та резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості України.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані наукові результати мають не тільки теоретичне, а й прикладне значення для вирішення конкретних практичних проблем. Серед них важливим є впровадження виконаних розробок на підприємствах кабельної промисловості, а саме: на ПАТ «Одескабель» (акт впровадження від 05.09.2012 р.), ТОВ «Катех-Електро» (акт впровадження від 27.09.2012 р.).

Результати проведеного дослідження використано також у навчальному процесі в Одеському національному економічному університеті під час викладання дисциплін «Економіка підприємства», «Управління якістю та конкурентоспроможністю» (довідка № 01-17/1037 від 21.06.12 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні ідеї, підходи і розробки, які визначають наукову новизну, реалізовані у межах проведеного дисертаційного дослідження і виносяться на захист, належать особисто автору. Статті й тези, надані у списку опублікованих праць, - одноосібні.

Апробація результатів роботи. Головні положення і результати проведеного дисертаційного дослідження доповідалися автором і обговорювалися на: V Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Україна в умовах соціально-економічного розвитку: проблеми та перспективи» (Одеса, 2010); Підсумковій науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу Одеського державного економічного університету, академічних установ та вищих навчальних закладів України (Одеса, 2010); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Україна в посткризовий період: економічний і політичний аспекти» (Одеса, 2011); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України» (Луцьк, 2011); X Міжнародній науково-практичній конференції (Алушта, 2011); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Проблеми економічної кібернетики 2011» (Одеса, 2011); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи» (Одеса, 2012); I Міжнародній науково-практичній конференції: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (Одеса, 2012).

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано 11 наукових праць, загальний обсяг яких становить 2,38 друкованих аркушів. Із них 5 статей обсягом 1,74 друкованих аркушів опубліковано у наукових збірниках, затверджених ВАК України як фахові.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 198 сторінки комп'ютерного тексту, з них 11 додатків на 18 сторінках, список

використаних джерел містить 206 найменувань розташованого на 19 сторінках. Матеріали дисертації містять 30 таблиць та 11 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено об'єкт, предмет та методи наукової розробки, розкрито наукову новизну, практичне значення й апробацію отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретичні основи аналізу факторів і резервів зростання конкурентоспроможності підприємств**» розглянуто основні поняття конкуренції, конкурентоспроможності підприємства, проведено критичне дослідження існуючих класифікацій факторів та резервів підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств.

Проблему потенційних можливостей підприємства у конкурентній боротьбі репрезентує в економічній науці значна категорія – «конкурентоспроможність підприємства». Незважаючи на популярність цієї категорії з 60-х років ХХ століття, кожен новий дослідник вкладає в поняття «конкурентоспроможність» свою систему позначань. Тому до сьогодні немає загальноприйнятої системи термінів для визначень цього поняття.

Розмаїття думок учених та практиків стосовно цієї проблеми становить множини позицій та підходів до вирішення цієї теоретичної проблеми, водночас більшість із них не є суперечливими. Це пояснюється тим, що проаналізовані визначення відображають різні аспекти складного, багатогранного поняття, яким є конкурентоспроможність підприємства.

Враховуючи, що будь-яке комерційне підприємство працює заради прибутку для його власників, а на товарних ринках відбувається постійна конкурентна боротьба, змінюються умови, з'являються нові товари, то конкурентоспроможність організації (підприємства, фірми) слід розуміти як сукупність характеристик, що забезпечують можливість виробляти конкурентоспроможну продукцію (роботи, послуги) та її здатність протистояти в конкурентній боротьбі в довгостроковому періоді. Звідси випливає, що конкурентоспроможність – категорія динамічна, зумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, і не є внутрішньо властивою характеристикою підприємства.

Деякі автори залежно від своїх наукових поглядів і сфери маркетингових досліджень обґрунтовують різний набір факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємств. На основі вивчення переваг та недоліків сучасних класифікацій факторів конкурентоспроможності підприємства, а також розуміння під факторами конкурентоспроможності ті явища та процеси виробничо-господарської діяльності підприємства і соціально-економічного життя суспільства, які викликають зміну самого рівня конкурентоспроможності підприємства, пропонується всю сукупність факторів, що визначають відношення споживача до самого суб'єкта

господарювання і його продукції або послуги, поділити на внутрішні і зовнішні стосовно нього.

При цьому зовнішніми факторами доцільно вважати стан економіки, політичні фактори, природно-кліматичні фактори, науково-технічний прогрес, демографічну ситуацію, соціокультурні фактори, заходи державної дії як економічного характеру (фінансово-кредитна, амортизаційна, податкова політики; різні державні і міждержавні дотації і субсидії; митна політика та пов'язані з нею імпорнтні мита; система державного страхування; участь у міжнародному розподілі праці, розробці і фінансуванні національних програм із забезпечення конкурентоспроможності підприємства, цінове регулювання), так і адміністративного характеру (розробка, удосконалення і реалізація законодавчих актів; державна система стандартизації і сертифікації продукції і систем її створення; правила обов'язкової сертифікації продукції і систем; правовий захист інтересів споживача та ін.); постачальники, посередники, профспілки, споживачі, інвестори; основні характеристики самого ринку діяльності певного підприємства, його тип і ємність, наявність і можливості конкурентів.

У такому розумінні представлена вище сукупність факторів визначає формальні і неформальні «правила гри» на ринку, визначає те зовнішнє середовище, в якому належить працювати підприємству, і ті моменти, які воно повинно враховувати при розробці стратегії свого розвитку.

До внутрішніх факторів, що забезпечують конкурентоспроможність певного підприємства, потрібно віднести науково-технічний, фінансово-економічний, виробничо-технологічний, кадровий, екологічний потенціал; маркетингову діяльність, систему менеджменту якості, стан інноваційної діяльності; ефективність реклами та збуту продукції; рівень матеріально-технічного забезпечення; рівень підготовки і розробки виробничих процесів; ефективність виробничого контролю, випробувань і обстежень; рівень технічного, сервісного і гарантійного обслуговування. Тобто йдеться про потенційні можливості самого підприємства щодо забезпечення власної конкурентоспроможності.

На момент функціонування підприємств можливості підвищення конкурентоспроможності, закладені в зовнішніх і внутрішніх факторах розвитку виробництва, використовуються (реалізуються) неоднаково і неповністю. Тому виникають резерви як не використаний, не реалізований в конкретних умовах потенціал підприємства, здатний забезпечити його подальший розвиток.

Дослідженню проблеми резервів в економічній літературі присвячено значну кількість праць, проте, єдності у вирішенні поставленої проблеми до цього часу не існує. Прикладом може слугувати низка неточних або недостатньо повних визначень понять резервів і множинність їх класифікації.

Резерви є конкретною формою дії факторів. Відображаючи міру використання факторів у певних умовах конкретного підприємства, резерви змінюються залежно від розвитку науки і техніки, удосконалення організації виробництва й управління тощо. Отже, вони змінюються під впливом

факторів і діють не ізольовано один від одного, а в тісній взаємодії. Саме тому необхідна розробка відповідної класифікації резервів для того, щоб більш грамотно підійти до їх виявлення і реалізації.

Мета пошуку резервів визначається збільшенням обсягу випуску і реалізації продукції, досягненням рівня рентабельності, необхідного для збереження конкурентних позицій та підвищення вартості бізнесу. Пошук і оцінка резервів передбачає кількісну зміну можливого збільшення випуску в результаті підвищення ефективності використання ресурсів, їх оптимального поєднання і збільшення частки організації на ринку.

До оцінки тієї або іншої класифікації не можна підходити односторонньо. Кожна з цих класифікацій залежно від конкретних умов і характеру завдань, у певному періоді може і повинна застосовуватися для аналізу резервів. Зазначимо, що багато класифікацій розглядає саме резерви виробництва і внутрішньовиробничі резерви. Позавиробничі резерви, якщо і включаються в класифікацію, то, як правило, більш детально не розглядаються.

Розглянувши та проаналізувавши всі види класифікацій резервів, ми дійшли висновку, що на основі переліку критеріїв класифікувати резерви конкурентоспроможності підприємства таким чином (табл. 1):

Таблиця 1

Класифікація резервів конкурентоспроможності підприємства

Види резервів	Шляхи реалізації резервів
Позавиробничі	Удосконалення внутрішньогалузевої спеціалізації і кооперації; управління промисловим комплексом на основі реструктуризації; оптимізація фінансових потоків усередині корпорації
Позагалузеві	На міжнародному рівні: 1) зміна світових цін на продукцію; 2) зняття або послаблення митних бар'єрів; 3) зміна валютного курсу. На державному рівні: 1) зміна систем і норм амортизації; 2) введення державних субсидій; 3) зміна господарського законодавства; 4) зміна дохідності державних цінних паперів; 5) зміна банківської ставки; 6) зміна податкового законодавства та ін. На регіональному рівні: 1) використання податкових пільг у частині регіональних податків і платежів; 2) реструктуризація заборгованості перед природними монополістами-постачальниками енергоресурсів.

Надана класифікація свідчить, що резерви позавиробничого і позагалузевого характеру пов'язані з дією здебільшого на фінансовий блок підприємства, тоді коли резерви, пов'язані з дією на елементи виробництва на

рівні підприємства, спрямовані на економію живої і матеріалізованої праці за рахунок інтенсифікації їх використання.

У другому розділі **«Методологічні проблеми оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств»** висвітлено питання методології оцінювання конкурентоспроможності промислових підприємств і розроблено власні пропозиції та підходи щодо розв'язання цієї задачі.

Одним із головних елементів управління конкурентоспроможністю підприємства є оцінка її рівня. Тільки кількісна оцінка дозволяє виміряти рівень конкурентоспроможності й управляти ним. Будь-яка оцінка – це встановлення наявності і міри прояву тієї чи іншої характеристики. На оцінках побудовано аналіз, нормативне регулювання функціонування і розвитку, пошук і визначення тенденцій, вивчення особливостей та суттєвих рис окремого явища. Без оцінок неможливо управляти процесом: підприємство повинно знати, наскільки воно конкурентоспроможне по відношенню до інших суб'єктів цього ринку, оскільки високий ступінь конкурентоспроможності є гарантом отримання високих економічних показників у доволі жорстких сучасних умовах.

На підставі аналізу різних методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, було виділено їх переваги та недоліки. Окремі методики при оцінці конкурентоспроможності підприємств ґрунтуються на доволі складних ідеалізованих побудовах: вводяться нові для економічної науки визначення і показники, будуються різні матриці, вводяться нові системи координат тощо.

Окремі методики оцінювання конкурентоспроможності підприємств засновані на використанні оцінок конкурентоспроможності товарів, які, у свою чергу, не є бездоганними в теоретичному та методологічному сенсі та містять можливість принципової суперечності між указаними показниками. Більшість методик передбачає порівняння практично ідентичних підприємств, що виробляють схожі товари і послуги та діють у схожих економічних умовах. Водночас, розвиток конкуренції в умовах товарно-грошових відносин призводить до все більшої диверсифікації підприємств, диференціації товарів і послуг. Посилюються відмінності в економічних умовах діяльності підприємств.

Зазначені недоліки існуючих підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємств зумовлюють незначні можливості практичного застосування більшості з них. Основною причиною цього є недостатньо чітке визначення більшістю економістів поняття «конкурентоспроможність підприємства» та критеріїв оцінки цього показника.

Проведений аналіз методів вимірювання конкурентоспроможності підприємств показує, що на сьогодні як в Україні, так і за рубіжем не розроблені а ні загальноприйняте поняття «конкурентоспроможність підприємства», а ні єдиний перелік її показників, а ні загальні методи їх об'єднання в один інтегральний показник, що, в кінцевому підсумку створює серйозні проблеми при оцінці рівня конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання та управлінні нею.

На основі критичного аналізу існуючих у науковій літературі методів оцінювання конкурентоспроможності підприємств запропоновано процедуру оцінки досліджуваного латентного показника, яка базується на широкому застосуванні різноманітних багатовимірних статистичних методів. Запропонована процедура оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств включає такі три етапи:

1. Відбір факторів-симптомів латентного показника.
2. Оцінювання латентного показника за допомогою багатовимірного аналізу (використання методу таксономії, методу головних компонент та неметричного методу багатовимірного шкалування).

3. Ранжування промислових підприємств, економічний аналіз.

На першому етапі було виділено дев'ять різноманітних показників, які впливають на латентний показник – конкурентоспроможність підприємства:

X_1 – рентабельність діяльності, %;

X_2 – рентабельність продаж, %;

X_3 – витрати на 1 грн. реалізованої продукції, грн.;

X_4 – фондвіддача, грн.;

X_5 – коефіцієнт оборотності активів;

X_6 – чистий прибуток, тис. грн.;

X_7 – коефіцієнт загальної ліквідності;

X_8 – коефіцієнт автономії;

X_9 – коефіцієнт заборгованості.

На нашу думку, доцільно використовувати саме ці показники, оскільки у сукупності вони характеризують ефективність виробничої діяльності підприємства, фінансове положення підприємства та ефективність збуту товару. Показники X_1 , X_2 характеризують ефективність діяльності підприємства; X_5 – рівень ділової активності підприємства; X_6 – фінансовий результат підприємства. Ознака X_3 відображає рівень витрат на виробництво продукції на кожному підприємстві, а X_4 – ступінь ефективності застосування основних фондів. Показник X_7 характеризує ліквідність підприємства, а X_8 та X_9 – ступінь його платоспроможності.

На другому етапі за допомогою таксономічного методу розраховуються для кожного досліджуваного об'єкта величини схожості з еталоном (відстані до антиеталона). Для уникнення помилкових висновків та отримання найбільш точних та надійних оцінок рівня конкурентоспроможності досліджуваних підприємств пропонується також використати метод головних компонент. Цей метод полягає в знаходженні нових штучних змінних (загальних факторів), які служать оцінками досліджуваної латентної ознаки – векторного критерію рівня конкурентоспроможності підприємства. А для характеристики ступеня відповідності близькості об'єктів у шкальному просторі і просторі оцінок експертами схожості (відмінності) об'єктів автор пропонує використовувати неметричні моделі багатовимірного шкалування.

Третій етап розробленої процедури полягає в ранжуванні всіх об'єктів господарювання за кількісним рівнем латентного показника й виявлення резервів зростання конкурентоспроможності підприємств-аутсайдерів.

Визначення рівня конкурентоспроможності підприємства стосовно своїх конкурентів полягає в отриманні достовірної інформації для прийняття керівництвом головних управлінських рішень за результатами аналізу (визначення факторів, які негативно впливають на рівень конкурентоспроможності, виявлення резервів для підвищення конкурентоспроможності підприємства).

У третьому розділі **«Аналіз факторів та резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості України»** досліджено стан сучасної конкурентної боротьби в кабельній промисловості, здійснено кількісне оцінювання рівня конкурентоспроможності кабельних підприємств за допомогою багатовимірних статистичних методів, а також виявлено резерви підвищення конкурентоспроможності окремих підприємств.

Основними характерними рисами сучасного стану конкуренції на ринку кабельної продукції є:

- наявність підприємств різної виробничої потужності та спеціалізації;
- масове виробництво, ефект масштабу на великих підприємствах;
- використання різного технологічного обладнання;
- використання специфічної сировини, що характеризується низкою якісних ознак, які тісно пов'язані з якістю готової продукції;
- безперервна робота підприємств протягом року всупереч наявності сезонності у споживанні більшості видів кабельної продукції (попит найбільший восени та навесні у період підвищення активності в будівництві);
- широкий асортимент та незначна взаємозамінність окремих видів кабелю, що унеможливорює збільшення обсягів виробництва видів продукції з оптимальним співвідношенням рівнів попиту і рентабельності;
- висока сегментація ринку та значна кількість товарних груп;
- постійне розширення асортименту за рахунок високотехнологічної продукції зі збереженням позицій її традиційних видів.

Головна умова виживання українських підприємств-виробників кабельно-провідникової продукції – орієнтація на високотехнологічне виробництво та впровадження передових наукових досягнень.

Для оцінювання та аналізу конкурентоспроможності підприємств було обрано дев'ять великих підприємств кабельної промисловості, а саме:

1. ВАТ «Азовкабель».
2. ПАТ «Виробниче об'єднання «Бердянський кабельний завод».
3. ПАТ «Донбаскабель».
4. ПАТ «Запорізький кабельний завод».
5. ПАТ «Український науково-дослідний інститут кабельної промисловості».
6. ПАТ «Одескабель».
7. ЗАТ «Кам'янець-Подільськкабель».
8. ПАТ «Чернігівкабель».
9. ПАТ «Завод «Південкабель».

Оцінювання конкурентоспроможності зазначених підприємств кабельної промисловості України за даними відкритої звітності 2009-2011 рр. за допомогою багатовимірних статистичних методів (таксономічного аналізу – класичного і модифікованого, методу головних компонент та неметричного методу багатовимірного шкалування) дозволило отримати тісно пов'язані між собою три варіанти оцінки досліджуваного латентного показника.

Досліджувані об'єкти були ранжовані за величиною виявленого латентного показника «рівень конкурентоспроможності» і на основі отриманих рангів утворені групи лідерів і аутсайдерів. Порівняємо ранги, отримані підприємствами кабельної промисловості за 2009-2011 рр., які визначились при використанні методів багатовимірного аналізу: класичного і модифікованого таксономічного аналізу, методу головних компонент (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Результати оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств
кабельної промисловості України, отримані за допомогою
багатовимірних статистичних методів**

№ з/п	Ранг								
	2009 р.			2010 р.			2011 р.		
	Класич- на таксоно- мія	Модифі- кована таксоно- мія	Метод голов- них компо- нент	Класич- на таксоно- мія	Модифі- кована таксоно- мія	Метод голов- них компо- нент	Класич- на таксоно- мія	Модифі- кована таксоно- мія	Метод голов- них компо- нент
1	9	7	8	7	8	7	6	7	7
2	3	2	6	4	4	6	3	3	5
3	6	8	5	6	6	5	8	8	8
4	2	3	3	3	3	3	4	5	3
5	8	6	2	5	5	4	5	4	4
6	4	4	4	2	2	2	2	2	2
7	5	5	9	8	7	9	7	6	6
8	7	9	7	9	9	8	9	9	9
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1

На рис. 1 показано двомірний графік фінальної конфігурації. Візуальний аналіз розкиду точок фінальної конфігурації показує, що конкурентоспроможними підприємствами є ПАТ «Завод «Південкабель» (VAR 9) та ПАТ «Одескабель» (VAR 6). Ці підприємства перебувають у лівій напівплощині шкального простору та відносно ізольовані від інших підприємств. Вісь 2 або другий напрям (Dimension 2) потрібно розглядати як «достатньо конкурентоспроможні» досліджувані підприємства. Вісь 1 або перший напрям (Dimension 1) характеризує низьку конкурентоспроможність емітентів. Так, бачимо, що явними аутсайдерами є підприємства ВАТ «Азовкабель» (VAR 1), ЗАТ «Кам'янець-Подільськкабель» (VAR 7) та ПАТ «Чернігівкабель» (VAR 8).

Перше місце за рівнем конкурентоспроможності, на основі

використання методів багатовимірної аналізу, належить ПАТ «Завод «Південкабель» (2009-2011 рр.). Останнє місце, за результатами більшості варіантів оцінок, посідає ПАТ «Чернігівкабель» (2010-2011 рр.).

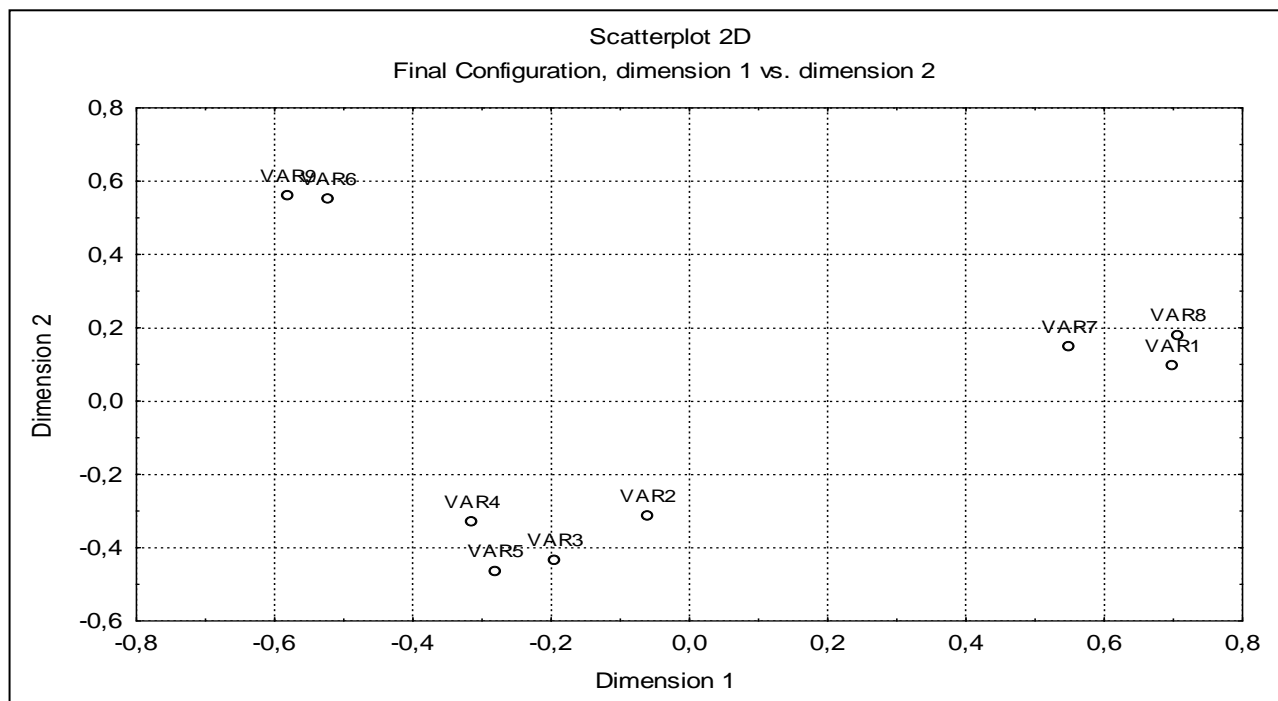

Рис. 1 Двомірний графік фінальної конфігурації рівня конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості України

З метою кількісної оцінки резервів зростання конкурентоспроможності було проведено порівняльний аналіз показників господарської діяльності ПАТ «Чернігівкабель» з відповідними ознаками лідера – ПАТ «Завод «Південкабель» (табл. 3).

Дані табл. 3 свідчать, наскільки підприємство-аутсайдер відстає від підприємства-лідера, а також, де відкривається можливість підвищення конкурентоспроможності об'єкта. Показники, які подані у четвертій колонці, дають змогу визначити резерви зростання конкурентоспроможності підприємства.

Запропоновано підприємствам-аутсайдерам здійснити впровадження нового сучасного обладнання фірми Niehoff, яке уможливить оперативний випуск мідної струмопровідної жили не лише для власного виробництва, але і для подальшої її реалізації. При цьому собівартість випуску струмопровідної жили буде значно меншою від існуючої. Враховуючи високу технологічну швидкість цього обладнання підприємство зможе додатково заробити не менше, ніж 5 млн. грн. Впровадження обладнання фірми Niehoff призначене для виконання операцій волочіння, скручування стренг і струмопровідної жили, а також для організації безперервного і безвідходного виробництва.

Порівняльний аналіз стандартизованих рівнів конкурентоспроможності підприємства-аутсайдера з найкращими досягненнями підприємства-лідера (2011 р.)

Змінні	Рівень конкурентоспроможності підприємства-лідера (ПАТ «Завод Південькабель»)	Рівень конкурентоспроможності підприємства-аутсайдера (ПАТ «Чернігівкабель»)	Резерв (ст. 2 - ст. 3)
1	2	3	4
X_1	1,011	-1,546	2,577
X_2	0,778	-1,568	2,346
X_3	-0,769	1,89	2,659
X_4	-0,278	-0,546	0,268
X_5	2,266	-0,595	2,861
X_6	2,532	-0,402	2,934
X_7	2,659	-0,296	2,955
X_8	0,974	-1,069	2,043
X_9	-0,511	-0,316	0,195

Даний захід дозволить суттєво збільшити якість готової продукції (рівномірний відпал, стабільний діаметр струмопровідної жили, ізолюваної жили і, як наслідок, загального скручування); знизити енерговитрати на цих операціях (за рахунок застосування поєднаного відпалу); скоротити виробничий цикл від грубого волочіння до отримання готової струмопровідної жили до 54 %; зменшити витрати ізоляції в кабелях із струмопровідної жили до 16 мм² за рахунок зменшення діаметра струмопровідної жили при пучковому скручуванні до 10 %, це перший напрям.

Другий напрям підвищення конкурентоспроможності, який можна запропонувати, – це зниження собівартості продукції. Найважливішими шляхами зниження витрат є економія всіх видів ресурсів, споживаних у виробництві – трудових, фінансових, матеріальних. Основними факторами зниження собівартості є:

- підвищення технічного рівня виробництва;
- поліпшення організації праці;
- зміна обсягу й структури продукції, що випускається;
- підвищення частки кооперованих поставок.

У результаті цього напрямку досягаються зниження матеріальних витрат (матеріалоемності) і зростання продуктивності праці.

Також підвищенню конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості буде сприяти їх підтримка з боку держави, а саме: удосконалення законодавчої бази, забезпечення присутності сертифікованої кабельно-провідникової продукції на зовнішніх ринках, участь в інноваційних розробках та ін.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання щодо удосконалення теоретичних і методичних підходів до кількісного оцінювання рівня конкурентоспроможності промислових підприємств та виявлення резервів її підвищення.

Аналіз теоретичних та прикладних аспектів оцінювання конкурентоспроможності промислових підприємств, дослідження сучасного стану конкурентної боротьби в кабельній промисловості України, оцінка та аналіз рівня конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості на базі існуючих багатовимірних статистичних методів, а також практичне використання побудованої багатовимірної оцінки конкурентоспроможності об'єктів дозволили зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Ринкова конкуренція передбачає для підприємства обов'язкове управління своїми конкурентними перевагами з метою отримання перемоги або досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у межах законодавства або в природних умовах. Конкуренція є рушійною силою розвитку суб'єктів і об'єктів управління, суспільства в цілому.

Економічна сутність резервів підвищення конкурентоспроможності підприємства полягає в тому, що це сукупність внутрішньовиробничих, загальновиробничих, а також позавиробничих прихованих конкурентних переваг і можливостей, які визначаються державною, регіональною та корпоративною політикою.

2. Конкурентоспроможність організації (підприємства, фірми) потрібно розуміти як сукупність характеристик, що забезпечує можливість виробляти конкурентоспроможну продукцію (роботи, послуги) та її здатність протистояти в конкурентній боротьбі в довгостроковому періоді. Звідси випливає, що конкурентоспроможність – категорія динамічна, зумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, і не є внутрішньо властивою характеристикою підприємства.

3. Конкурентоспроможність підприємства не може бути виміряна єдиним статистичним показником. Це підтверджує те, що це поняття має ознаки прихованої властивості виробничої системи, якою є суб'єкт господарювання, та проявляється на поверхні у вигляді різних факторів-симптомів – техніко-економічних, організаційних, фінансових та ін. Отже, конкурентоспроможність підприємства – це латентний показник.

4. Усю сукупність факторів конкурентоспроможності підприємства доцільно поділити на внутрішні і зовнішні. До внутрішніх факторів слід віднести науково-технічний, фінансово-економічний, виробничо-технологічний, кадровий, екологічний потенціал; маркетингову діяльність, систему менеджменту якості, стан інноваційної діяльності; ефективність реклами та збуту продукції; рівень матеріально-технічного забезпечення; рівень підготовки і розробки виробничих процесів; ефективність виробничого

контролю, випробувань і обстежень; рівень технічного, сервісного і гарантійного обслуговування.

Зовнішніми факторами конкурентоспроможності підприємства є: стан економіки, політичні фактори, природно-кліматичні фактори, науково-технічний прогрес, демографічна ситуація, соціокультурні умови, заходи держави як економічного, так і адміністративного характеру, дії постачальників, посередників, профспілок, споживачів, основні характеристики самого ринку діяльності даного підприємства: його тип і місткість; наявність і можливості конкурентів, інвесторів.

5. Низка методик при оцінці конкурентоспроможності підприємств ґрунтується на досить складних ідеалізованих побудовах: вводяться нові для економічної науки визначення і показники, будуються різні матриці, вводяться нові системи координат тощо. Більшість методик передбачає порівняння практично ідентичних підприємств, що виробляють схожі товари і послуги та діють у схожих економічних умовах. Водночас розвиток конкуренції в умовах товарно-грошових відносин призводить до все більшої диверсифікації підприємств, диференціації товарів і послуг. Посилюються відмінності в економічних умовах діяльності підприємств.

6. Запропоновано загальну схему процедури оцінки досліджуваного латентного показника, яка базується на широкому застосуванні різноманітних багатовимірних статистичних методів – таксономії об'єктів у її класичному і модифікованому варіантах, методі головних компонент та неметричному методі багатовимірного шкалювання. Майбутня оцінка конкурентоспроможності підприємств має ґрунтуватися на безпосередньому використанні її внутрішніх і зовнішніх факторів-симптомів, які відіграють аналітичну роль щодо рівня досліджуваного латентного показника.

7. В умовах жорсткої конкурентної боротьби, коли вся внутрішня інформація про діяльність суб'єкта господарювання оголошується комерційною таємницею, запропоновано використовувати річні фінансові звіти суб'єктів господарювання, які публікує Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, як інформаційну базу для оцінки конкурентоспроможності підприємств промисловості.

Оцінювання конкурентоспроможності дев'яти підприємств кабельної промисловості за даними відкритої звітності 2009-2011 рр. за допомогою багатовимірних статистичних методів дозволило отримати тісно пов'язані між собою три варіанти оцінки шуканого латентного показника. У дослідженні показано, що перше місце за рівнем конкурентоспроможності, на основі використання методів багатовимірного аналізу, належать об'єкту № 9 ПАТ «Завод «Південкабель». Останні місця посідають за результатами всіх варіантів оцінок такі об'єкти: ВАТ «Азовкабель», ПАТ «Чернігівкабель» та ПАТ «Донбаскабель» 2011 р.

8. На основі проведеного аналізу та оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості запропоновано впровадження нового сучасного обладнання, зниження собівартості продукції, що допоможе суттєво підвищити рівень

конкурентоспроможності підприємств-аутсайдерів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Гриневецька Л. В. Класифікація факторів конкурентоспроможності підприємств / Л. В. Гриневецька // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2010. – № 4(105). – С. 13–24 (0,26 д.а.).

2. Гриневецька Л. В. Резерви підвищення конкурентоспроможності підприємства / Л. В. Гриневецька // Вісник соціально-економічних досліджень. Зб. наук. праць / Одес. держ. екон. ун-т; Редкол.: проф. М. І. Зверяков, проф. А. І. Ковальов, проф. Б. В. Буркінський та ін. – Одеса : ОДЕУ, 2010. – Вип. 38. – С. 248–252 (0,39 д.а.).

3. Єргієва Л. В. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємств / Л. В. Єргієва // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2011. – № 7(132). – С. 96–105 (0,42 д.а.).

4. Єргієва Л. В. Оцінка стану конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості України / Л. В. Єргієва // Економічний аналіз. Зб. наук. Праць / Терн. націон. екон. ун-т; Редкол. : проф. С. І. Шкарабан та ін. – Тернопіль. – 2012. – Вип. 10. – Ч.1. – С. 150-152 (0, 32 д.а.).

5. Єргієва Л. В. Оцінка конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості за допомогою багатовимірних статистичних методів / Л. В. Єргієва // Збірник наукових праць ЧДГУ. Серія. Економічні науки; Редкол.: д.т.н. Ю. Г. Лега, д.т.н., В. І. Хомяков та ін. – Черкаси : ЧДГУ, 2012. Випуск 30, ч. I, С. 93-98. (0,35 д.а.).

Матеріали і тези конференцій:

6. Гриневецька Л. В. Конкурентоспроможність: критерії та методи її оцінки / Л. В. Гриневецька // Матеріали п'ятої науково-практичної конференції для викладачів, аспірантів та молодих вчених: «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи». – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова. – 2010. – С. 69-71 (0,18 д.а.).

7. Єргієва Л. В. Аналіз конкурентоспроможності підприємств кабельної промисловості / Л. В. Єргієва // X Юбилейная международная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины». – Алушта, 2011. – С. 55-56 (0,07 д.а.).

8. Єргієва Л. В. Конкурентні переваги підприємств / Л. В. Єргієва // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України». – Луцьк : ВІЕМ, 2011. – С. 156-157 (0,08 д.а.).

9. Єрґієва Л. В. Методи багатовимірного порівняльного аналізу / Л. В. Єрґієва // Матеріали XVI Всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми економічної кібернетики 2011». – Одеса, ОНПУ, 2011. – С. 14-15 (0,08 д.а.).

10. Єрґієва Л. В. Проблеми оцінки конкурентоспроможності організацій / Л. В. Єрґієва // Матеріали сьомої науково-практичної конференції для викладачів, аспірантів та молодих вчених : «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи». – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова. – 2012. – С. 134-136 (0,1 д.а.).

11. Єрґієва Л. В. Проблеми конкурентного розвитку підприємств кабельної промисловості України / Л. В. Єрґієва // Матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики». – Одеса : ОНЕУ. – 2012. – С. 87-88 (0,13 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Єрґієва Л.В. Фактори та резерви підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств (на прикладі кабельної промисловості). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2012.

У дисертаційній роботі подано результати теоретичного дослідження змісту, сутності понять «конкуренція», «конкурентоспроможність підприємств». Проаналізовано класифікації факторів конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, класифікації резервів, існуючі методи оцінки конкурентоспроможності підприємств промисловості. Запропоновано власну класифікацію факторів конкурентоспроможності промислових підприємств та класифікацію резервів.

На основі цього розроблено процедуру кількісної оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств, обґрунтовано й досліджено необхідність використання при цьому методу таксономії (класичний та модифікований), методу головних компонент та неметричного методу багатовимірного шкалування.

Проілюстровано можливості запропонованого підходу до визначення факторів та резервів підвищення конкурентоспроможності на прикладі дев'яти підприємств кабельної промисловості України.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність підприємств, фактори і резерви, багатовимірні статистичні методи, кабельна промисловість.

АННОТАЦИЯ

Ергиева Л.В. Факторы и резервы повышения конкурентоспособности промышленных предприятий (на примере кабельной промышленности). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (за видами экономической деятельности). – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2012.

В диссертационной работе представлены результаты теоретического исследования содержания, сущности понятий «конкуренция», «конкурентоспособность предприятий». Проанализированы классификации факторов конкурентоспособности субъектов хозяйствования, классификации резервов. Предложены собственные классификации факторов и резервов конкурентоспособности промышленных предприятий.

Проанализированы существующие методы оценки конкурентоспособности предприятий промышленности. Отмечено, что ряд методик при оценке конкурентоспособности предприятий основывается на весьма сложных идеализированных построениях: вводятся новые для экономической науки определения и показатели, строятся различные матрицы, вводятся новые системы координат и т.д. Хотя логическая обоснованность используемых теоретических моделей не вызывает сомнения, в конкретных экономических условиях данного хозяйствующего субъекта эти модели представляются весьма абстрактными.

На основе выявленных достоинств и недостатков существующих методов оценки конкурентоспособности предприятий, разработана процедура оценивания конкурентоспособности предприятий, которая базируется на широком применении различных многомерных статистических методов (метод таксономии: классический и модифицированный варианты; метод главных компонент; неметрический метод многомерного шкалирования). Оценка конкурентоспособности предприятий основана на использовании факторов-симптомов конкурентоспособности – показатели рентабельности, деловой активности, прибыльности, платежеспособности, ликвидности.

Для каждого исследуемого объекта определены величины схожести с эталоном (расстояния до антиэталона) с помощью метода таксономии. Для получения наиболее точных и надежных оценок уровня конкурентоспособности исследуемых предприятий использован метод главных компонент. Данный метод заключается в нахождении новых искусственных переменных (общих факторов), которые служат оценками исследуемого латентного признака – векторного критерия уровня конкурентоспособности предприятия. Общие факторы, называемые в рамках данного метода главными компонентами, представляют собой линейные комбинации наблюдаемых признаков и используются в последующем анализе в роли оценок искомых латентных показателей. Они объясняют корреляционные связи между исходными симптомами объектов. А для

характеристики меры соответствия близости объектов в шкальном пространстве и пространстве оценок экспертами схожести (отличия) объектов использован неметрический метод многомерного шкалирования.

Изучено состояние современной конкурентной борьбы в кабельной промышленности Украины, осуществлено количественное оценивание конкурентоспособности предприятий кабельной промышленности с помощью многомерных статистических методов.

Проиллюстрированы возможности данного подхода к определению факторов и резервов роста конкурентоспособности девяти предприятий кабельной промышленности Украины. Он позволил выявить количественное влияние факторов-симптомов на соответствующую зависимую переменную, определить величину резервов. Даны конкретные рекомендации по использованию резервов повышения конкурентоспособности для аутсайдеров из совокупности изучаемых предприятий.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность предприятий, факторы и резервы, многомерные статистические методы, кабельная промышленность.

ANNOTATION

Ergieva L.V. Factors and reserves of increase of competitiveness of industrial enterprises (on the example of cable industry). – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences on specialty 08.00.04 - economy and management enterprises (economic activity). Odessa national economic university, Odessa, 2012.

The results of theoretical research of maintenance, essence of concepts «competition», «competitive capacity of enterprises» are given in the dissertation work. There were analyzed the classifications of the competitive capacity factors of business entities, the classification of the reserves, the existing methods of competitive capacity estimation for the industrial enterprises. Own classification of the competitive capacity factors of the industrial enterprises and classification of reserves were offered.

On this basis procedure of quantitative competitive capacity for industrial enterprises was developed, the necessity of the use of method of taxonomic method (classical and modified), principal component analysis and non-metric multidimensional scaling for this purpose were proved and researched.

There were illustrated the possibilities of the offered approach to the evaluation of the factors and reserves for the competitive capacity expansion as exemplified of 9 cable industry enterprises of Ukraine.

Keywords: a competition, competitive capacity of enterprises, factors and reserves, multidimensional statistical methods, cable industry.